

Татьяна Белорусцева

ПЕНСИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ КРАСНОАРМЕЙЦЕВ В ПЕРИОД «ВОЕННОГО КОММУНИЗМА» (1918–1921)

В статье исследовано этапы и принципы пенсионного обеспечения красноармейцев, их семей и других военных в новой стране, которая находилась в состоянии гражданской войны. Раскрыто финансово-экономические возможности и социально-идеологические приоритеты пенсионного обеспечения. Рассмотрены условия вступления в ряды рабоче-крестьянской Красной армии добровольцев, распределение пенсий по разрядам нетрудоспособности и согласно тарифных поясов проживания семей красноармейцев. Рассмотрены условия прекращения выдачи пенсий в период «военного коммунизма».

Ключевые слова: красноармейцы, Народный комиссариат социального обеспечения, пенсионный отдел, «военный коммунизм», тарифный пояс.

Tetiana Bilorustseva

PENSION PROVIDING OF RED ARMY MEN DURING «MILITARY COMMUNISM» PERIOD (1918–1921)

This article is dedicated to the research stages and principles of Pension providing of Red Army men, their families and other military in the new country that was in a state of civil war. Reveals the financial and economic capabilities and social and ideological priorities of pensions. Considered the conditions of joining the ranks of the Worker-Peasant's red army of volunteers, the distribution of pensions on the level of disability and according to the tariff zone of the families of red army soldiers. Considered the conditions of termination of the pension issue in the period of «war communism».

Key words: Red Army men, People's Commissariat of Social Security, pension department, «military communism», tariff zone.

УДК: 94(477.43).084

Микола Олійник

ЦУКРОВА ПРОМИСЛОВІСТЬ ПОДІЛЛЯ В РОКИ НЕП (1921–1928 РР.)

Аналізується стан цукрової галузі Поділля на початку непу, труднощі відбудови цукроварень, зокрема застосування в якості донорів запасних частин непрацюючих заводів у рамках цукрокомбінатів і підсумки відбудови. Досліджується процес налагодження взаємовідносин цукрозаводів з селянами, роль в цьому контрактації вирощування буряків, без чого було неможливо сформувати сировинну базу галузі. Розглядається процес формування системи управління галуззю в регіоні та ставлення до цього місцевих органів влади.

Ключові слова: буряки, контрактація, Поділля, цукрова галузь, цукроварня.

Актуальність проблеми зумовлюється тим, що аналіз відбудови та розвитку цукрової галузі Поділля в зазначений період дозволяє встановити її ціну та значення для подолян, провести гіпотетичне порівняння з її станом в наш час.

Наукова новизна полягає у тому, що на основі принципів історизму, об'єктивності та системного підходу, застосовуючи контент-аналіз, аналізуючи документи та матеріали архівів, автор вперше дослідив форми та методи діяльності органів влади з відбудови та розвитку цукрової галузі Поділля в роки непу, формування сировинної зони цукрозаводів, впровадження контрактації вирощування буряків.

Мета статті полягає в аналізі діяльності органів влади з відбудови та розвитку цукрової галузі краю на різних етапах проведення непу.

Основу джерельної бази статті складають архівні матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, державних архівів Вінницької та Хмельницької областей. Значну їхню частину вперше введено в науковий обіг.

Історіографія проблеми. Окремі аспекти зазначеної проблеми стали предметом наукових публікацій Г. Марцінішин [1], В. Окіпнюка [2] та колективної праці «Нариси історії Поділля» [3]. Проте її дослідження перебуває на початковому етапі, відтак ще відсутні узагальнюючі праці.

Провідною галуззю промисловості Поділля була цукрова, яку більшовики націоналізували. Тут працювало понад 50 % персоналу всіх 282 підприємств з числом зайнятих понад 15 за наявності двигуна та 30 – без нього. Вона була включена в систему Головного управління з цукрової промисловості (Головцукру) в статусі районного управління (Райцукор). Із проведенням у кінці

1921 р. – на початку 1922 р. трестування галузі та створенням Цукротресту 1 квітня 1922 р. його реорганізували в Подільське обласне відділення цукротресту [4, арк. 57]. Одночасно були створені 25 комбінатів у складі діючого та одного чи двох недіючих цукрозаводів із спільним керуючим адміністратором. Крім того, до цукрокомбінату входили сільгоспи, які спеціалізувалися на вирощуванні цукрових буряків [4, арк. 10].

Відновлення цукрової промисловості потребувало налагодження нової системи постачання цукроварень буряками, тобто створення сировинної зони. До більшовицького перевороту 80 % буряків вирощувалося на землях поміщиків і плантаціях цукрозаводів [5, арк. 272]. Після революції більшість цих земель захопили селяни, що, через низьку товарність їхніх господарств, поставило, як зазначалося на Всеукраїнській нараді губернських земельних відділів у червні 1921 р., «питання про забезпечення цукрової промисловості» сировиною [8, арк. 4]. Відповіддю на них стали рішення І Подільського губернського з'їзду рад 14 липня 1921 р. Він зобов'язав усі органи радянської влади негайно виділити цукрозаводам на 1922 р. необхідну землю, відвести ділянки для заготівлі палива, допомогти в охороні майна заводів та їхніх господарств, терміново приступити до організації при заводах господарств, виділивши їм достатню кількість живого та мертвого інвентаря, впровадити до сівозміни селянських господарств цукрові буряки і негайно видати цукровим заводам із складів насіння буряків [9, с. 91].

На виробничий сезон 1921/1922 р. планувався пуск 28 цукроварень з 52 наявних. Але від злив, граду, гусені загинуло понад 54 % бурякових посівів. Губвиконком змушений був 17 вересня 1921 р. запровадити заходи з арсеналу «воєнного комунізму»: зібрані буряки необхідно було здати виключно цукровим заводам «на умовах і за цінами, які визначить Поділцукор». Під загрозою кримінального покарання заборонялося псувати посіви буряків, ховати чи продавати врожай, годувати буряками коней, красти цукор тощо. Дозволялося проводити обшуки в пошуку схованих буряків, конфісковувати знайдене та безоплатно передавати цукрозаводам. Зазначимо, що крім «батога», постановою містила і «пряник» – перевізники сировини на цукрозаводи не підлягали гужовій і трудовій мобілізації, а цукор, виданий плантаторам та перевізникам, не підлягав реквізиції та конфіскації [9, с. 116–117]. Завдяки вжитим заходам вдалося забезпечити сировиною роботу лише 22–25 заводів*. Вони змогли виробити 675 тис. пудів цукру, або 60 % від плану, що складало, за нашими підрахунками, 2,81 % довоєнного рівня [6, арк. 15; 10, арк. 3–3 зв.; 7, 8 зв.; 11]. Це при тому, що у виробничому сезоні 1920–1921 р. цукроварні краю виробили 735 тис. пудів цукру, або 4,45 % довоєнного рівня [12, с. 220; 13, с. 43].

Зазначимо, що землі, які залишалися в розпорядженні цукроварень, мали бути відведені в натурі до 1 липня 1922 р. [14]. Однак, це були невеликі площі, на яких можна було виростити не більше 20 % потрібної сировини. Відтак вони стали «на 80 % залежними від селян» [5, арк. 272–274; 705]. На господарське освоєння націоналізованих земель заводам відводився термін «однієї плодозміни», тобто 3 роки, оскільки в той період на Поділлі переважала трипільна сівозміна. Однак тільки в 1926 р. вони змогли майже повністю, на 97 %, охопити відведені їм землі власними засобами виробництва [15, арк. 16].

На фоні становлення структури управління цукровою промисловістю та вирішення земельних проблем в умовах масштабного повстанського руху на другий план відійшли питання безпосередньої підготовки цукрозаводів до виробництва. За відсутності прямих джерел можна зробити припущення, що в 1922 р. працювало стільки ж підприємств, як і в попередньому [16, с. 302].

В сезоні 1923 р. губернське статистичне бюро планувало роботу 22 заводів. Та, отримавши інформацію, що під буряками зайнято 40,5 тис. десятин, 98 % з яких становили землі селянських господарств прогноз збільшили до 25 цукроварень [4, арк. 61]. Вдалося ж забезпечити роботу 23 підприємств [17, арк. 3 зв.]. На діючих заводах штатно працювало майже 3,5 тис. робітників і на період цукроваріння залучалося ще 11238 сезонних і 33800 поденних робітників [18; арк. 28; 19, арк. 4]. З урахуванням зайнятих на непрацюючих заводах, за даними губернського статистичного бюро, в цукровій промисловості задіяно 5762 постійних робітників та 1588 службовців [9, с. 388]. Гостро стояла проблема кваліфікованих кадрів: не вистачало 50 % фахівців. Для її вирішення налагодили підготовку спеціалістів різної кваліфікації в Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституті, цукроварних технікумах у Тиврові та Кам'янці-Подільському, а також у цукроварній профшколі в Чечельнику [9, с. 212, 214].

Зазначимо, що на ремонт і введення в дію цукроварень, як донорів запчастин використовували непрацюючі заводи, які входили з ними в один комбінат. При цьому враховувалися не лише економічні, а й політичні фактори. Так, у Вінницькій окрузі, з огляду на те, що «настрої робітників на

* Згідно з даними «Бюлетеня № 3 інформаційного відділу губвиконкому за період з 26 грудня 1921 р. по 2 січня 1922 р.», працювало 25 цукрозаводів, а за інформацією «Бюлетеня № 4 [...] з 1 по 15 січня 1922 р.», – 22 цукроварні. (6, арк. 15; 7, арк. 8 зв.).

Уладівському цукрозаводі на 50 % ворожі, петлюрівської та самостійницької орієнтації», з надією, що початок роботи заводу змінить настрої робітників на лояльні до влади, восени 1923 р. перебазували сюди сировину та комплектуючі з Війтовецького цукрозаводу та терміново завершили ремонт [20, арк. 4 зв.; 21, арк. 69; 22, арк. 96–96 зв.]. На законсервованих заводах залишали лише мінімальний штат для підтримання цукроварні [23, арк. 45]. Загалом вжиті заходи дозволили у виробничому сезоні 1923 р. виконати план на 130 % і виготовити 4,16 млн пудів цукру, що становило 17,3 % від рівня 1914 р. (24 млн пудів). Відтак губернський план запропонував збільшити посіви буряків у 1924 р. на 28 % проти рівня 1923 р. і довести їх до 62708 дес. [24, арк. 2].

Вдалося засіяти 55,4 тис. дес., або на 20 % більше, ніж попереднього року, але менше від запланованого. Проте це становило лише 39 % посівних площ під буряками в 1914 р., коли засіяли 141 тис. дес. [25, арк. 201]. В умовах «ножиць цін» восени 1923 р. виникло замкнуте коло. З одного боку – «впали» ціни на цукор, а з іншого – утворилася, викликана цим, заборгованість із виплати зарплати цукроварам і селянам за здані буряки [26, арк. 48; 9, с. 324].

Спробою розірвати його стала чергова реорганізація управління цукровою промисловістю в березні 1924 р. В її рамках 15 заводів східної частини губернії забрали в Подільського відділення цукротресту (створеного на базі Подільського обласного управління цукрової промисловості лише в 1923 р.) й передали новоствореному Уманському відділенню [1, с. 60]. Натомість до складу Подільського відділення включили шість заводів з Волинської та два – з Київської губерній [25, арк. 185]. Губернське керівництво протестувало проти такої реорганізації, вказуючи, що вона створює розрив між адміністративною системою та цукровою промисловістю [24, арк. 14]. Однак його позицію проігнорували [26, арк. 48].

Проведені під тиском влади розрахунки цукрокомбінатів з селянами викликали нову хвилю обурення. Причиною стало те, що ті, хто вирощував цукрові буряки, отримали по 47 коп. в день, а коли селяни засівали хліб, то мали до 2 крб. Тому вони заявляли, що не будуть сіяти буряків, поки ціна «пуду буряку не буде стоять [тобто коштувати] одного хвунту цукру» [27, арк. 8]. Однак потреба в грошах і відсутність іншого заробітку, окрім вирощування буряків за контрактацією, змусила селян, як зазначалося вище, збільшити посівний клин під буряками. Але через вкрай несприятливі погодні умови й неймовірно зрослу кількість мишей та інших шкідників, врожайність буряків зменшилася з 63 пудів з десятини до 45,5 пуда відповідно. Відтак у 1924 р. буряків зібрали 92,2 % проти врожаю 1923 р. та 14,8 % від рівня 1914 р. [25, арк. 201]. Цього року в губернії працювала 31 цукроварня. Зокрема, 20 цукрозаводів Подільського відділення цукротресту, 8 цукроварень Уманського відділення та три орендованих підприємства [9, с. 527; 19, арк. 108; 25, арк. 23]. Загалом через брак сировини цукрові заводи працювали в середньому впродовж 34 днів проти 47,5 – в 1923 р. та 85 – в 1914 р. [19, арк. 108].

Навіть за умови браку сировини звичним явищем був обман селян при прийомі буряків і затримка оплати за них, що загрожувало відмовою селян від контрактації [19, арк. 109; 28, арк. 246]. Попри невдоволення селян поведінкою заводів, початок голоду 1925 р. змусив їх поступитися в надії на обіцяне підвищення плати за здані буряки, що було єдиною можливістю отримати гроші на придбання хліба. Відтак посівні площі під буряками в селянських господарствах збільшилися на 67,5 %. Одночасно в 1925 р. різко зросла частка землі, яку обробляли сільськогосподарські кооперативи. На заводських землях – на 214 %, а на селянських – на 522 %. Розширення сировинної бази дозволило ввести в дію три законсервованих заводи і довести число працюючих підприємств до 33, з яких 20 підпорядковувалося подільському відділенню, 10 – уманському та 3 орендованих [9, с. 525–526, 540, 551; 12, с. 223; 29, арк. 110; 30, арк. 9, 56 зв.]. Загальнореспубліканського розголосу, завдяки публікації у «Вістях ВУЦВК», набув пуск у Кам'янецькій окрузі Маківської цукроварні, яка не працювала з 1914 р. [31, с. 246].

Такі досягнення спонукали Подільське відділення цукротресту запланувати на 1926 р. збільшення посівної площі під буряками на 30 %, що складало б понад 80 % від рівня 1914 р. На цій підставі до виробничої програми включили підготовку до пуску 13 законсервованих заводів, переважно Кам'янецької та Проскурівської округ, і доведення загальної кількості працюючих підприємств Подільського відділення цукротресту до 31 [9, с. 535–536]. Уманське відділення запланувало розпочати виробничий сезон 1926 р. на 14 заводах. Однак успішна кампанія 1925 р. з контрактації буряків вкотре супроводжувалася затримкою виплати селянам грошей за здану сировину та зловживаннями адміністрації цукрокомбінатів. [32, арк. 8, 10]. Особливо гостро проблеми у взаємовідносинах цукрових заводів з селянами склалися у Вінницькій окрузі, де селяни, які поставляли 70–80 % необхідної заводам сировини в знак протесту в 1926 р. засіяли лише 63 % запланованого. Відтак, хоч діючих заводів у Вінницькій окрузі було вісім, проти семи в 1925 р. із 17 наявних, цукру вони виробили менше: 2,32 млн пудів проти 2,5 млн [29, арк. 96; 33, арк. 45, 75; 34, с. 6]. Крім того, завантаженість працюючих цукрозаводів склала в середньому 60 %, а собівартість цукру зросла на 11 % проти рівня 1925 р. [30, арк. 55; 35, арк. 14, 16; 15, арк. 17].

Кращим було становище в Могилівській окрузі. Тут упродовж 1926 р. ввели в дію три відновлених заводи, довівши загальну кількість працюючих цукроварень до дев'яти. Введення в дію ще двох наявних в окрузі заводів гальмувалося браком сировини [36, арк. 8]. Однак, незважаючи на пропаганду бурякосіяння та виплату незаможникам авансу в 20 крб. на кожну десятину законтракованих посівів, вирощуванням цукристих у 1927 р. займалися в середньому 20 % господарств. З них 70 % складали середняки та 21 % – бідняки [37, арк. 6–7]. Однією з причин малого відсотка укладених контрактів на вирощування буряків у 1928 р. було те, що віддали перевагу підписанню більш вигідних для себе договорів на вирощування [37, арк. 50].

Діаметрально інша ситуація з вирощуванням буряків та пуском заводів склалася на цукрокомбінатах, які входили до Уманського відділення цукротресту в Тульчинській окрузі. Тут ще в 1925 р. зуміли налагодити співпрацю цукрозаводів і селян, встановивши плату за берковець буряків на рівні 0,5 пуда цукру. Завдяки цьому вдалося майже подвоїти площу під буряками – вона зросла на 92,45 % проти рівня 1924 р. Це дозволяло ввести в дію 12 з 14 наявних цукрозаводів. Однак вирішили перестраховатися. Тому в 1925 р. працювало 10 заводів, але з повним навантаженням. В наступних два роки для переробки цукристих задіяно по 12 цукроварень, а частину буряків навіть перевозили на інші заводи [27, арк. 17, 22; 38, арк. 9].

Проте тривогу викликало те, що середня зношеність виробничого обладнання досягла 48–52 %. Тобто заводи відбудовувалися переважно шляхом ремонту старого обладнання, а не його оновлення, що загрожувало падінням продуктивності виробництва [37, арк. 9; 38, арк. 12 зв.; 39, арк. 51]. Не залишалися байдужими й органи влади. Зокрема, об'єднаний пленум могилівських окрпарткому і окружної контрольної комісії за участі голови окрвиконкому, секретарів райпарткомів, партадміністраторів цукроварень 24–28 березня 1928 р. сигналізував вищим органам про невідкладну потребу значних асигнувань на систематичне відновлення та реконструкцію основного капіталу цукрозаводів [37, арк. 9].

Зазначимо, що комплексні зусилля всіх гілок влади та цукроварів дозволили в 1927/1928 сезоні ввести в дію майже всі цукрозаводи в усіх округах, крім Вінницької, де законсервованими залишалося шість цукроварень [40, арк. 4]. Проте вдалося досягти довоєнного рівня виробництва цукру, чому посприяв успіх цукроварів Проскурівщини, де працювало 5 із 7 цукрозаводів, які перевершили цей рівень на 44 % [39, арк. 51; 41, арк. 108].

Отже, впродовж всього періоду непу питання відбудови та розвитку стратегічно важливих для Поділля цензових підприємств цукрової галузі перебували в центрі уваги органів місцевої влади. Їй вдалося налагодити відновлення потужностей. Зокрема, цукровики з одних цукрових заводів демонтували обладнання і встановлювали його на інші, що дозволило налагодити виробництво солодкого продукту спочатку на половині підприємств. Масове відновлення цукрозаводів проведене лише в другій половині 20-х рр. XX ст. Проте аж до 1928 р. так і не вдалося ввести в дію всі цукроварні регіону. Вкрай складним було формування сировинної зони цукрозаводів, яку майже відновили в кінці непу завдяки встановленню відносно справедливих відносин в рамках контракції вирощування буряків.

Список використаних джерел

1. Марцінишин Г. Державна цукрова промисловість в роки непу/ Г. Марцінишин. // Вісник Тернопільського державного технічного університету. – 1996. – № 1. – С. – 58–63.
2. Окіпнюк В. Правове регулювання охорони військами ДПУ підприємств цукрової промисловості УСРР / В. Окіпнюк. // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2010. – № 1 (34). – С. 94–130.
3. Нариси історії Поділля. На допомогу вчителю. / Авт. кол. Л. В. Баженов, І. О. Винокур, С. К. Гуменюк, О. М. Завальнюк та інші. – Хмельницький: Облполіграфвидав, 1990. – 327 с.
4. Держархів Вінницької області, фп. 1, оп. 1, спр. 529.
5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 2, оп. 2, спр. 881.
6. Держархів Вінницької області, фп. 1, оп. 1, спр. 235.
7. Держархів Вінницької області, фп. 925, оп. 2, спр. 803.
8. ЦДАВО України, ф. 27, оп. 2, спр. 115.
9. Поділля в період відбудови народного господарства (1921–1925 рр.): Збірник документів і матеріалів/ Ред. кол.: І. О. Пшук (відпов. ред.), А. Г. Бабенко, С. Я. Вініковецький та інші. – Вінниця, 1957. – 560 с.
10. Держархів Вінницької області, фп. 925, оп. 2, спр. 202.
11. Україна: хроніка XX століття. Довідкове видання. Рік 1921 / Ольга Мовчан. / Ред. рада В. М. Литвин (голова) та інші; Ред. колегія В. А. Смолій (голова) та інші. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. – 289 с.
12. Нариси історії Поділля. На допомогу вчителю. / Авт. кол. Л. В. Баженов, І. О. Винокур, С. К. Гуменюк, О. М. Завальнюк та інші. – Хмельницький: Облполіграфвидав, 1990. – 327 с.
13. Історія міст і сіл Української РСР: в 26 т. Вінницька область / П. Т. Тронько (гол. Гол. редкол.) та ін. – К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1972. – Т. 2. – 777 с.
14. Постанова ВУЦВК від 4 січня 1922 р. «Про націоналізацію земель для цукрової промисловості України» // Збірник узаконень і розпоряджень робітничо-селянського уряду України. – 1922. – № 1. – Ст. 5.
15. Держархів Вінницької області, фп. 29, оп. 1, спр. 292.
16. Україна: хроніка XX століття. Довідкове видання. Рік 1922 / О. Мовчан / Ред. рада В. М. Литвин (голова) та інші; Ред. колегія В. А. Смолій (голова) та інші. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. – 335 с.
17. Держархів Вінницької області, фп. 1, оп. 1, спр. 537.
18. Там само, спр. 242.
19. Там само, фп. 301, оп. 1, спр. 4.

20. Там само, фп. 1, оп. 1, спр. 44. 21. Там само, фп. 1, оп. 11, спр. 1. 22. Там само, фп. 925, оп. 8, спр. 10. 23. Там само, фп. 926, оп. 1, спр. 1. 24. Там само, фп. 1, оп. 1, спр. 480. 25. Там само, фп. 1, оп. 1, спр. 532. 26. Держархів Хмельницької області, фп. 3, оп. 1, спр. 7. 27. Держархів Вінницької області, фп. 33, оп. 1, спр. 188. 28. Там само, фп. 925, оп. 1, спр. 423. 29. Там само, фп. 29, оп. 1, спр. 290. 30. Там само, фп. 33, оп. 1, спр. 508. 31. Україна: хроніка XX століття. Довідкове видання. Рік 1925. / О. Мовчан / Ред. рада В. М. Литвин (голова) та інші; Ред. колегія В. А. Смолій (голова) та інші. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. – 314 с. 32. Держархів Вінницької області, фп. 1, оп. 1, спр. 249. 33. Там само, фп. 29, оп. 1, спр. 205. 34. Постанови IX-го окружного з'їзду рад робітничих, селянських і червоно-армійських депутатів Вінницької округи 25–29 березня 1927 р. – Вінниця, 1927. – 47 с. 35. Держархів Вінницької області, фп. 29, оп. 1, спр. 206. 36. Там само, фп. 31, оп. 1, спр. 238. 37. Там само, фп. 31, оп. 1, спр. 370. 38. Там само, фп. 33, оп. 1, спр. 511. 39. Держархів Хмельницької області, фп. 926, оп. 1, спр. 10. 40. Держархів Вінницької області, фп. 29, оп. 1, спр. 365. 41. Держархів Хмельницької області, фп. 301, оп. 1, спр. 44.

Николай Олийнык

САХАРНАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ ПОДОЛИИ В ГОДЫ НЭП (1921–1928)

Анализируется состояние сахарной отрасли Подолии вначале НЭП, трудности восстановления сахарозаводов, в частности применение в качестве доноров запасных частей неработающих заводов в составе сахкомбинатов и итоги восстановления. исследуется процесс налаживания взаимоотношений сахарозаводов с крестьянами, роль в этом контрактации выращивания сахарной свеклы, без чего было невозможно сформировать сырьевую базу отрасли. Рассматривается процесс формирования системы управления отраслью в регионе и отношение к этому местных органов власти.

Ключевые слова: свекла, контрактация, Подолия, сахарная отрасль, сахарзавод.

Mykola Oliynyk

SURE PRODUCTION IN PODILLYA IN THE YEARS OF NEP (1921–1928)

The article analyses the state of sugar production industry in Podillya at the beginning of NEP, difficulties in rebuilding of the refineries, in particular utilization of spare donor parts from the defunct plants at the sugar factories and the results of the reconstruction. It follows the process of establishment of relations between the sugar factories and village population, including the role of beetroot growing, which was an essential raw material basis of the industry. Finally, it considers the process of establishment of administration of the industry in the region and the attitude of the local authorities towards it.

Key words: beetroot, contracting, Podillya, sugar production industry, refinery.

УДК 94(477): 352: 321.64 «192»

Владислав Бурда

ВСТАНОВЛЕННЯ КОМУНІСТИЧНОГО ЄДИНОВЛАДДЯ У МІСЦЕВИХ РАДАХ УСРР НА ПОЧАТКУ 1920-Х РР.

У статті висвітлюються заходи більшовицького керівництва УСРР зі встановленні повного контролю над виборними органами влади на початку 1920-х рр. Визначено основні дискримінаційні норми виборчого законодавства, які ускладнювали обрання до місцевих рад представників конкурентних політичних сил. Охарактеризовано найпоширеніші методи позбавлення депутатських повноважень осіб, критично налаштованих до нового режиму.

Ключові слова: УСРР, більшовики, політичні партії, місцеві ради, вибори.

Результатом збройного протистояння 1917–1921 рр. стало встановлення в Україні влади більшовицької партії. Її керівництво одразу почало вживати активні заходи щодо ліквідації усіх своїх політичних конкурентів та утвердженню однопартійної диктатури. При цьому важлива роль відводилася забезпеченню повного контролю за місцевими радами та усуненню з їх складу усіх опозиційно налаштованих депутатів.

Незважаючи на наявність значної кількості наукових праць щодо ліквідації більшовиками опозиції та встановлення монопартійної влади, питання залишається малодослідженим. У працях радянської доби, зокрема, дослідженнях О. Гонтара [1], К. Гусєва [2], І. Кураса [3], втрата альтернативними політичними силами представництва у місцевих радах пояснювалося відсутністю у них підтримки серед населення у результаті їх «ідейно-політичного банкрутства» і детально не розглядалася.